

«...que todos os homes son creados iguais, que son dotados polo seu Creador de certos dereitos inalienables, entre os cales están a vida, a liberdade e a procura da felicidade; que para garantir estes dereitos se institúen entre os homes os Gobernos, que derivan os seus poderes lexítimos do consentimento dos gobernados; que sempre que unha forma de goberno se faga destrutiva destes principios, o pobo ten o dereito a reformala ou a abolila [...]. Cando unha longa serie de abusos e usurpacións, dirixida invariablemente ao mesmo obxectivo, demostra o desingnio de someter o pobo a un despotismo absoluto, ten o dereito, ten o deber, de derrocar ese goberno [...]. Tal foi o paciente sufrimento [...]. Polo tanto, os representantes dos Estados Unidos de América [...] facemos público e declaramos: Que estas Colonias Unidas son, e deben selo por dereito, Estados libres e independentes [...] e que toda vinculación política entre elas e o Estado da Gran Bretaña queda [...] totalmente disolta [...].

Filadelfia, 1776

► Cales son os argumentos centrais desta Declaración de Independencia? Cales son os seus fundamentos ideolóxicos?

***Constitución:** Texto legal que rexe a vida política dun Estado e que é elaborado por unha asemblea representativa da soberanía nacional.

***Dereito de veto:** Dereito que ten unha persoa ou institución para impedir que se cumpra ou execute algo.

1 A Revolución americana

Reino Unido posuía trece colonias na costa oriental de Norteamérica.
(Doc. 2) O 4 de xullo de 1776 os seus habitantes proclamaron a súa independencia: naceron así os Estados Unidos de América.

1.1. As orixes da independencia

A orixe da rebelión dos colonos americanos remontábase á guerra dos Sete Anos (1756-1763) entre británicos e franceses. Gran Bretaña tratou de resarcirse do custo da guerra creando novos impostos nas súas colonias americanas, que estas se negaron a pagar, baseándose na declaración de dereitos inglesa de 1689, que consideraba «ilegal» todo imposto esixido pola Coroa sen a aprobación do Parlamento. Como os colonos non participaban no Parlamento británico, consideraban que non debían pagar impostos.

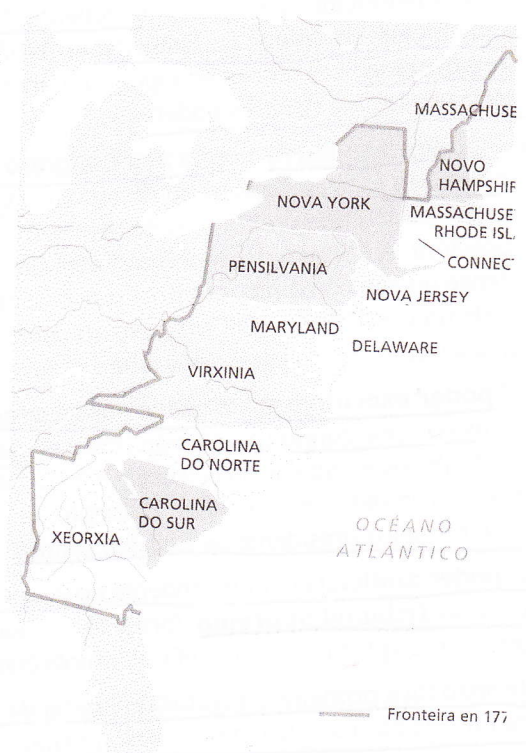
Varios impostos foron suprimidos, pero mantívose o imposto sobre o té. A concesión en 1773 do monopolio da venda do té á Compañía das Indias Orientais prexudicou os comerciantes das colonias. A resposta foi o *Boston tea party* ou **motín do té** (decembro de 1773), en que uns mozos lanzaron ao mar os cargamentos de té que a Compañía tiña no porto de Boston. O Goberno británico respondeu co peche do porto e coa imposición dunha elevada multa aos habitantes de Massachusetts.

En setembro de 1774 as colonias (excepto Xeorxia) reuníronse en Filadelfia para elaborar unha lista de agravios. Ao ano seguinte comezaron os primeiros enfrontamentos armados. O 4 de xullo de 1776 foi proclamada a **independencia dos Estados Unidos de América**, (Docs. 1 e 3) nunha declaración redactada por Jefferson, na cal se proclamaba a liberdade, a igualdade, o dereito á rebelión contra a tiranía e tamén a división de poderes.

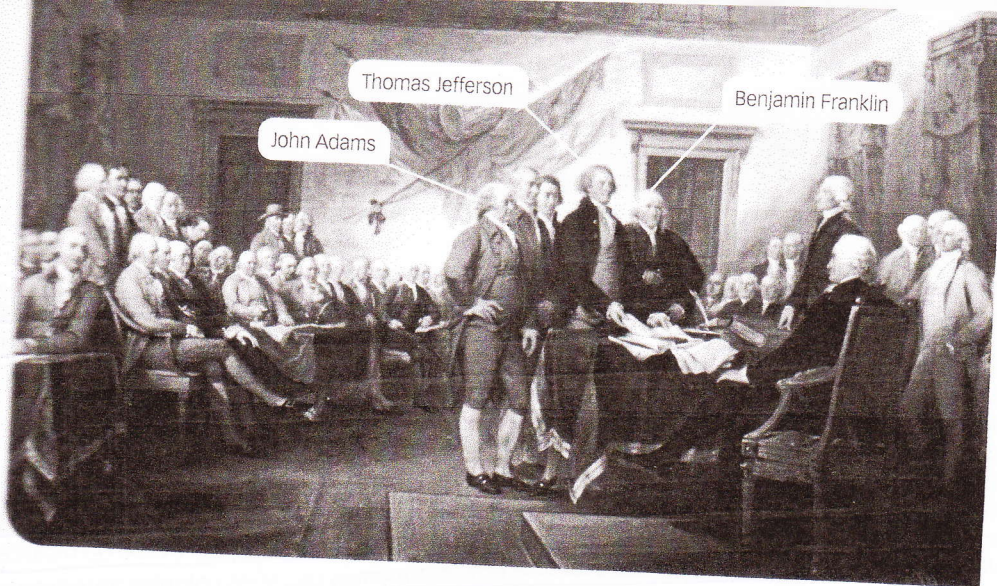
Trece colonias

Doc. 2 As trece colonias de América do Norte. Estas colonias británicas proclamaron a súa independencia respecto á súa metrópole en 1776.

- Onde estaban situadas as trece colonias? Cales eran os seus nomes? Que país era a súa metrópole?
- Forman parte estas colonias do actual territorio de Estados Unidos? Investiga e indica se coincide algunha delas cun Estado estadounidense actual.

Fronteira en 1776

Doc 3 A Declaración de Independencia, por John Trumbull.

- Que representa este cadro? Cando se produciu este acto? Cales foron as súas consecuencias?
- Investiga sobre os principais personaxes representados.

1.2. A guerra de Independencia de Estados Unidos

A guerra de Independencia tivo dúas etapas:

- **Primeira fase (1775-1777).** Os insurxentes, dirixidos por **George Washington**, enfrontáronse aos británicos cunha táctica de guerrillas. A vitoria das milicias de Washington en **Saratoga** (1777) decidiu a Francia (enimiga do Reino Unido) a apoiar os rebeldes. España tamén apoiou a causa independentista.
- **Segunda fase (1778-1782).** En outubro de 1781, as tropas británicas foron derrotadas en **Yorktown**, grazas a crecente profesionalización do exército dos colonos americanos. A paz restableceuse co **Tratado de Versalles** (1783), polo que Reino Unido recoñecía a independencia dos Estados Unidos de América.

1.3. A Constitución de Estados Unidos

Ao acabar o conflito, cada unha das trece colonias era un Estado soberano. **Alexander Hamilton** propuxo a elección dun Congreso que elaborase unha Constitución* para todos. Cincuenta delegados –chamados «os pais fundadores»–, reunidos en Filadelfia en 1787, prepararon o texto da **nova Constitución**, que entrou en vigor en marzo de 1789. A Constitución establecía un sistema con tres poderes.

- O **poder lexislativo** residía nun Congreso composto por dúas cámaras: o **Senado** (dous membros por Estado) e a **Cámara de Representantes** (cada Estado tiña un número de representantes proporcional á súa poboación). A Cámara de Representantes personificaba o pobo estadounidense no seu conxunto, mentres que o Senado defendía os intereses de cada un dos Estados. O Congreso aprobaba os impostos e orzamentos, tiña a iniciativa das leis e declaraba a guerra e a paz.
- O **poder executivo** era exercido por un **presidente**, elixido por sufraxio universal masculino (poboación branca) cada catro anos. O presidente nomeaba os membros do Goberno, tiña o mando supremo dos exércitos, podía promulgar leis e exercer o dereito de veto*. **George Washington** foi o primeiro presidente de Estados Unidos.
- O **poder xudicial** era independente do poder político. Á súa cabeza situábase un **Tribunal Supremo**, formado por seis membros nomeados polo presidente, que tiña como tarefa velar pola constitucionalidade das leis.

Este texto foi a primeira Constitución liberal da historia e serviu de modelo para Europa na súa loita contra o absolutismo.

ACTIVIDADES

1. **Define:** trece colonias, motín do té, Constitución.
2. **Enumera** as causas da Revolución americana.
3. **Valora** a importancia da Declaración de Filadelfia de 1776.
4. **Explica** as características da primeira Constitución de Estados Unidos.
5. **Investiga** se a Constitución de Estados Unidos, promulgada no século XVIII, está aínda en vigor e, en caso afirmativo, se experimentou modificacións.

A Revolución francesa puxo fin ao Antigo Réxime. Por iso se considera que con ela comezou a Idade Contemporánea.

2.1. Os problemas da Facenda Real

Os acontecementos que desembocaron na revolución foron diversos. Francia atravesaba unha **profunda crise económica** no último cuarto do século XVIII, e esta crise afectaba gravemente á Facenda Real, limitando as posibilidades de actuación do goberno de Luís XVI.

Alguns ministros, como **Turgot**, **Calonne** e **Loménie de Brienne**, propuxeron reformas baseadas nas ideas da Ilustración, que socavaban os fundamentos da sociedade estamental, xa que recomendaban que os estamentos privilexiados pagasen impostos. A intervención de Francia na guerra de Independencia americana (1775- 1783) agravou a crise da Facenda Real e o seu endebedamento. (Doc. 4) A única solución era aumentar a recadación, obrigando os privilexiados a contribuír aos gastos do Estado.

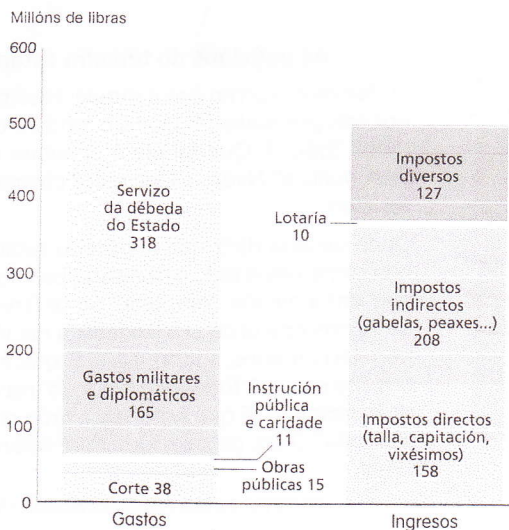
Unha **Asemblea de Notables** reunida en 1787 rexeitou o principio de igualdade ante o imposto, proposto polo ministro de Facenda. A nobreza esixiu a reunión dos **Estados Xerais***, a asemblea representativa francesa, xa que, teoricamente, todo novo imposto debía ser autorizado por esta institución. Na práctica, os Estados Xerais non foran convocados desde o ano 1614.

No verán de 1788 un conxunto de desordes provocaron o nomeamento do banqueiro reformista **Necker** como novo ministro de Facenda.

A convocatoria dos Estados Xerais

O monarca aceptou convocar os Estados Xerais para o 5 de maio de 1789.

(Doc. 5) En xaneiro de 1789 fíxose pública a convocatoria, momento en que Francia sufría unha **grave crise de subsistencia***.

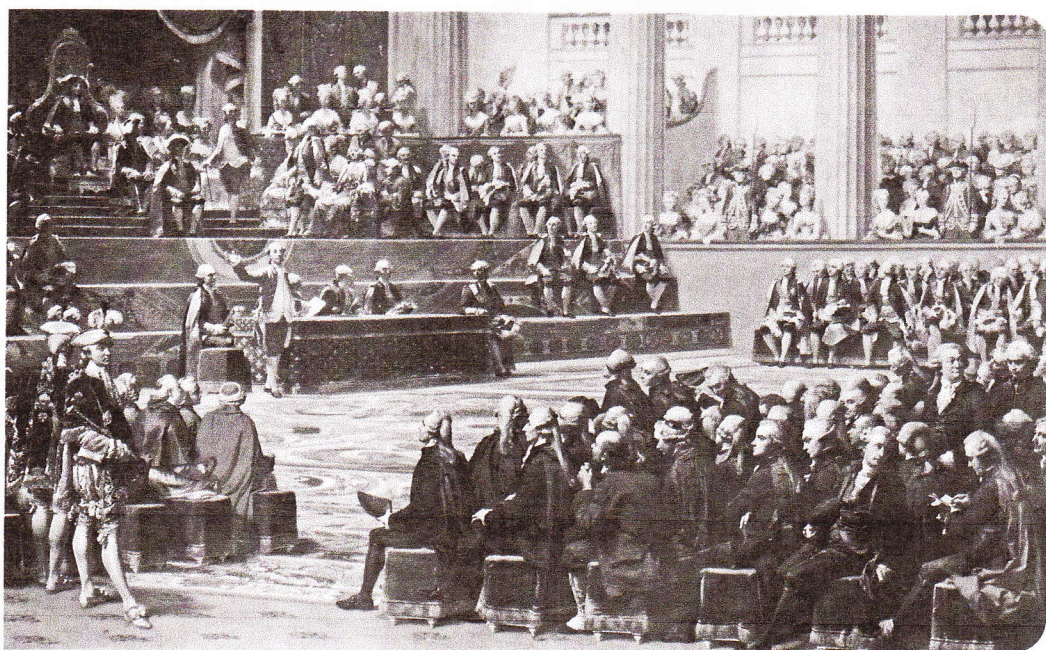
FONTE: C. H. de Calonne, Informe, 1788

O endebedamento da Facenda Real francesa en 1788.

- Cal era a situación da Facenda Real francesa en 1788?

Doc. 5 Reunión dos Estados Xerais, por Auguste Couder.

- Investiga cando se crearon os Estados Xerais en Francia e as súas principais funcións.
- Por que cres que os reis non os convocaron desde 1614 ata 1789?

A sucesión de inundacións en 1787 e a seca do verán de 1788 provocaran a suba dos prezos do trigo, que levou a duplicar e a triplicar o prezo do pan, un alimento básico. A poboación viuse obrigada a dedicar a súa escasa capacidade de compra á adquisición de alimentos, polo que diminuíu o consumo doutros produtos. Esta situación implicou paro, mendicidade e delincuencia.

Antes da reunión dos Estados Xerais, os estamentos podían elaborar «cadernos de queixas», en que facían públicas as súas peticións. Houbo un aumento de «cadernos de queixas» (máis de 60.000). Mentres os cadernos de nobreza e clero defendían os privilexios tradicionais, os do terceiro estado reclamaban liberdade de expresión, de reunión ou comercio e a supresión do réxime feudal. (Doc. 6) Proclamaban, así mesmo, a igualdade civil dos tres estamentos.

En febreiro de 1789, o enfrontamento do terceiro estado cos privilexiados alcanzou o seu punto culminante coa publicación do folleto *Que é o terceiro estado?*, do abate Sieyès, en que os sectores máis activos deste estamento manifestaban a súa intención de facerse cos destinos da nación á marxe dos privilexiados. (Doc. 7) Sieyès era relixioso e, polo tanto, pertencía a un estamento privilexiado, pero ante a grave crise xeral parte da nobreza e do clero apoiaban as demandas do terceiro estado, xa que consideraban que só coa aplicación de reformas profundas de carácter ilustrado se podía resolver a situación. Non debemos esquecer a **gran difusión en Francia das ideas dos ilustrados**, que puxeron en interdicto as estruturas do Estado absolutista e a continuidade dunha sociedade estamental.

Polo tanto, as causas profundas da Revolución francesa foron o resultado da **combinación de factores económicos, políticos, sociais e ideolóxicos**.

Doc. 6 O campesiñado esmagado polos estamentos privilexiados.

- Cal é o significado desta imaxe? Reflicte a situación real da sociedade do Antigo Réxime francés?
- Quen formaba o terceiro estado? Que pediron nos seus cadernos de queixas, ante a convocatoria dos Estados Xerais?

Doc. 7 As peticións do terceiro estado.

O plan deste escrito é moi simple: Facémosnos tres preguntas. 1. Que é o terceiro estado? Todo. 2. Que foi ata o presente na orde política? Nada. 3. Que pide? chegar a ser algo.

Quen ousaría dicir que o terceiro estado non contén en si todo o necesario para formar unha nación completa? Se se fixese desaparecer a orde privilexiada, a nación non sería menos, senón máis. E que é o terceiro estado? Todo, pero un todo trabado e oprimido. E que sería sen a orde privilexiada? Todo, pero un todo libre e florecente.

ABATE SIEYÈS, *Que é o terceiro estado?*, 1789

► Que teses formula Sieyès neste texto?

***Crise de subsistencia:** Crise motivada pola elevación dos prezos dos alimentos debido á súa escaseza.

***Estados Xerais:** Asemblea que representaba os tres estamentos da sociedade francesa do Antigo Réxime (nobreza, clero e terceiro estado).

ACTIVIDADES

- Define:** Estados Xerais, cadernos de queixas, crise de subsistencia.
- Explica** as causas do estalido revolucionario de 1789.
- Investiga** sobre as causas de que a Asemblea de Notables de 1787 solicitara a convocatoria dos Estados Xerais. Quen eran os «notables»?

Fonte: P. R. Hanson, *Historical Dictionary of the French Revolution*, 2004

Doc. 8 Os tres estamentos nos Estados Xerais.

- ▶ Cantos representantes tiñan a nobreza e o clero xuntos? Cantos votos sumaban estes dous estamentos?
- ▶ Cantos representantes tiña o terceiro estado? Cantos votos tiña?
- ▶ Que estamentos tiñan máis posibilidades de que as súas peticións se aprobasen nos Estados Xerais?
- ▶ Por que solicitou o terceiro estado que o voto fose por cabeza e non por estamento? Aceptouse a súa petición?

3 A Revolución francesa (1789-1799)

A Revolución francesa comezou coa rebelión dos representantes da xentío común nos Estados Xerais en maio-xuño de 1789.

3.1. A Asemblea Nacional (1789-1792)

O 5 de maio de 1789 reuníronse en Versalles os Estados Xerais, en sesión presidida polo rei. Tradicionalmente cada estamento deliberaba por separado e despois emitía un voto. Por iso os privilexiados sempre impoñían os seus puntos de vista, pois contaban con dous votos (nobreza e clero), mentres que o terceiro estado, aínda que representaba a gran maioría dos franceses, só contaba cun voto. (Doc. 8)

A disputa pola forma en que debían reunirse e votar os estamentos nos Estados Xerais foi o **desencadeante da revolución**. Os representantes do terceiro estado pediran nos «cadernos de queixas» que se votase por cabeza, e non por estamento, e que se duplicase o número de representantes do terceiro estado; con estas medidas o terceiro estado tería a maioría. O rei aceptou dobrar o número de deputados do terceiro estado, pero non aceptou o voto por cabeza.

Da revolta institucional á revolta popular

A revolta institucional comezou o día 10 de xuño, cando os deputados do terceiro estado, que estaban dirixidos por Sieyès, solicitaron á nobreza e ao clero deliberar en común e non por separado, como se fixera tradicionalmente. Pensaban que aínda podían obter o voto por cabeza, co apoio dos nobres e dos eclesiásticos que eran partidarios das reformas. Pero os estamentos privilexiados negáronse a reunirse conxuntamente co terceiro estado.

Doc. 9 O xuramento do Xogo de Pelota, por David.

- ▶ Que acontecemento histórico representa esta pintura?
- ▶ Que persoas o protagonizaron?
- ▶ Que transcendencia tivo este suceso?

O terceiro estado, como resposta, **autoproclamouse Asemblea Nacional** depositaria da soberanía*. Con isto querían dicir que eran os únicos con plena capacidade de decisión política e de votar impostos. Esta decisión era un acto revolucionario, polo que o rei anulou todas as decisións tomadas polo terceiro estado e ordenou pechar a súa sala de sesións.

O 20 de xuño, ante o peche da súa sala de reunión, os deputados do terceiro estado **reuníronse na Sala do Xogo de Pelota**, onde xuraron non disolverse ata darlle a Francia unha Constitución. (Doc. 9) Por esta razón, a Asemblea pasou a chamarse **Asemblea Nacional Constituínte**. Foi o primeiro acto da revolución e supuxo o triunfo dos grupos sociais contrarios aos privilexiados.

Pero a actitude do rei creou fortes receos entre os revolucionarios porque concentrou tropas en Versalles e destituíu o ministro reformista Necker. A resposta popular foi a gran revolución urbana do 14 de xullo de 1789, co **asalto á prisión da Bastilla** de París. A Bastilla era o lugar en que se encerraba os disidentes políticos, aínda que nese momento non había ningún. A multitude marchou cara á Bastilla para liberar os presos, pero o xefe da fortaleza negouse a abrir as portas e, ante a presión popular, mandou disparar aos seus soldados. Os revolucionarios lanzáronse daquela masivamente ao ataque e, tras oito horas de loita, os defensores rendéronse. Este feito converteuse no símbolo da revolución, e desde aquela o 14 de xullo é a festa nacional francesa.

A firmeza dos revolucionarios evitou a volta ao Antigo Réxime e obrigou o rei a **recoñecer a Asemblea Nacional**. A revolta foi propiciada pola penosa situación económica e a grande axitación que provocou a propaganda revolucionaria. Formouse unha **Garda Nacional***, á que se encomendou restablecer a orde, e o rei repuxo a Necker no seu cargo e **aceptou as decisións da Asemblea Constituínte**.

No verán de 1789 produciuse unha violenta **revolta campesiña**, chamada **«o gran medo»**. Tras o 14 de xullo os campesiños deixaran de pagar as cargas señoriais, pero estendéronse rumores de que os nobres organizaran partidas de bandidos para castigar os rebeldes. Propagouse o pánico entre os campesiños, que asaltaron os castelos dos señores, queimaron as escrituras de propiedade e esixiron a abolición dos dereitos señoriais.

A obra da Asemblea Constituínte

A Asemblea respondeu na noite do 4 de agosto de 1789 co **decreto de abolición do sistema feudal**. Suprimíronse as prestacións persoais e os demais privilexios (décimo, dereitos de caza, monopolios señoriais), e **declarouse a igualdade á hora de pagar impostos**.

A segunda medida que adoptou a Asemblea Constituínte foi a **Declaración de Dereitos do Home e do Cidadán** do 26 de agosto. (Doc. 10) A declaración francesa recoñecía os dereitos naturais (liberdade, felicidade e igualdade xurídica), a liberdade de pensamento, económica e de relixión, e consideraba imprescritible o dereito de propiedade, así como tamén a seguridade e a resistencia á opresión. Proclamaba que a soberanía residía na nación e tamén a presunción de inocencia de todo imputado nun proceso penal.

O labor da Asemblea completouse coas medidas relixiosas. Expropiáronse os bens da Igrexa, disolvéronse as ordes monásticas e decretouse a **constitución civil do clero** (12 de xullo de 1790). Isto significaba que os relixiosos pasaban a depender do Estado, e non de Roma, e sería o Estado quen paga-

Doc. 10 A Declaración de Dereitos de 1789.

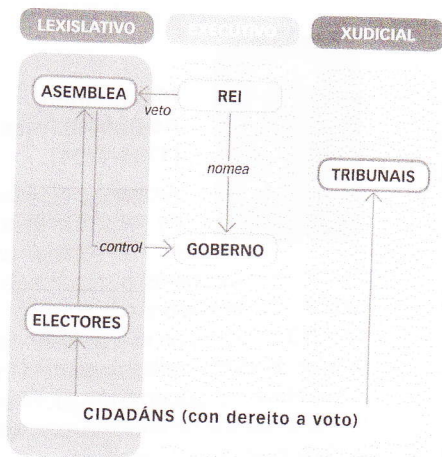
1. Os homes nacen e permanecen libres e iguais en dereitos. [...]
2. O obxecto de toda asociación política é a conservación dos dereitos naturais e imprescritibles do home. Estes dereitos son a liberdade, a seguridade, a propiedade e a resistencia á opresión.
3. O principio de toda soberanía reside esencialmente na nación [...].
4. A liberdade consiste en poder facer todo o que non dane un terceiro [...]. Estes límites non poden ser determinados máis que pola lei. [...]
6. A lei é a expresión da vontade xeral. [...] A lei debe ser idéntica para todos [...].
7. Ningún home pode ser acusado, arrestado nin detido, se non é nos casos determinados pola lei [...].
9. Todo home ha de ser tido por inocente ata que sexa declarado culpable [...].
10. Ninguén debe ser molestado polas súas opinións, incluso relixiosas [...].
11. A libre comunicación dos pensamentos e das opinións é un dos máis preciosos dereitos do home.

Declaración de Dereitos do Home e do Cidadán,
26 de agosto de 1789

- Resume a idea central de cada artigo.
- Por que se considera que esta declaración supuxo un cambio social radical?

***Soberanía (nacional e popular):**
Autoridade suprema sobre un país. Chámase «nacional» cando o «corpo da nación» o integran só os que posúen dereito a voto por razón da súa renda, formación ou posición social; e «popular» cando ese corpo inclúe a todos os cidadáns a partir da idade que determine a lei.

***Garda Nacional:** Milicia de cidadáns armados formada en cada cidade, a imitación da creada en París, para defender persoas e bens, así como a propia revolución.

Doc. 11 Sistema político establecido pola Constitución de 1791.

- Que similitudes e diferenzas existen entre este sistema político e o establecido na Constitución estadounidense de 1787?

***Sans-culottes:** Masas urbanas de París e outras cidades francesas chamadas así por usar pantalón en lugar de *culotte* (calzón curto), propio da nobreza.

***Sufraxio censitario ou restrinxido:** Dereito ao voto de só unha parte da cidadanía que reunía certos requisitos de nivel de renda, formación ou de posición social.

Doc. 12 A Marsellesa, por Rouget de Lisle.

En marcha, fillos da Patria,
chegou o día de gloria!
Contra nós, a tiranía alza
o seu sanguento pendón.
Oídes nos campos o bramido
daqueles ferozes soldados?
Veñen ata vós para degolar
os vosos fillos e as vosas
compañeiras!

- Que significa a letra desta canción?
- Investiga desde cando é o himno nacional francés.

ría os seus salarios, pero só se xuraban ser fieis á Constitución. Os clérigos que aceptaron esta medida chamáronse **xuramentados**, e os que a rexeitaron, **refractarios**.

Estableceuse unha **nova organización territorial** do país, que se dividiu en departamentos e comunas (concellos). Por último, a Asemblea elaborou unha Constitución. A **Constitución de 1791**, a primeira que tivo Francia, establecía a **soberanía nacional**, que encarnaba a Asemblea Nacional, e a **separación de poderes**: o poder executivo sería exercido polo rei; o legislativo, pola Asemblea, aínda que ao rei se lle outorgaba a capacidade de veto suspensivo; e o xudicial quedaría nas mans de xuíces elixidos e independentes. (Doc. 11)

O texto constitucional distinguía entre cidadáns *activos* e *pasivos*. Só os cidadáns *activos*, homes cunha determinada renda e que prestaran o xuramento civil, podían votar nas eleccións para elixir os representantes da Asemblea; eran só 4,3 dos 26 millóns de habitantes de Francia. O resto quedaba excluído. Era o ideal burgués do **sufraxio censitario***, que continuou ata mediados do século XIX.

A Asemblea Lexislativa

Luís XVI, contrario á revolución, intentou fuxir en xuño de 1791. Desexaba unirse aos aristócratas que se exiliaran e formar un exército, apoiado por tropas estranxeiras, para tomar París e poñer fin á revolución. Pero foi recoñecido cando fuxía e **detido en Varennes**, e obrigárono a regresar a París, onde quedou baixo custodia. O intento de fuxida avivou o sentimento anti-monárquico.

Unha vez elaborada a Constitución, a Asemblea Nacional Constituente disolveuse e realizáronse eleccións. A **Asemblea Lexislativa** (setembro 1791-agosto 1792) estaba dominada polos sectores moderados e monárquicos. Foi un período turbulento: á escaseza de alimentos uniuse a ameaza exterior. As monarquías europeas (Austria, Prusia e España) axudaban aos nobres exiliados e preparaban os seus exércitos para intervir contra a Francia revolucionaria, por temor a que o seu exemplo se estendese a outros países.

O 20 de abril de 1792 a Asemblea declarou a **guerra** a Austria, o que exaltou o sentimento patriótico do pobo francés. A **Marsellesa**, himno nacional francés, foi composto naquel tempo. (Doc. 12)

Os franceses foron derrotados polas tropas austríacas, ao tempo que os exércitos prusianos invadiron o país. A Francia revolucionaria estaba en grave perigo.

3.2. A Convención (1792-1794)

Ante a ameaza austro-prusiana, as masas populares **asaltaron o palacio das Tullerías**, do que fuxiu a familia real. Os asaltantes eran os revolucionarios máis radicais, os **sans-culottes***, as clases populares da cidade, en que as mulleres tiveron un protagonismo decisivo.

Tras a insurrección popular do 10 de agosto de 1792, a revolución radicalizouse. A Asemblea Lexislativa suprimiu a monarquía e decidiu elixir unha nova asemblea, chamada **Convención**, por sufraxio universal masculino. A Convención encargárase de redactar unha nova Constitución. A presión da comuna popular que gobernaba París provocou un masacre de máis de 1.500 prisioneiros (aristócratas, clero refractario e presos comúns).

Os xirondinos ao poder

O 20 de setembro de 1792 as tropas francesas derrotaron os prusianos en Valmy. Ese mesmo día a **Convención** comezou as súas sesións. Ao día seguinte **abolíu a monarquía** e o 22 **proclamou a república**. Nesa Asemblea destacaron tres grupos:

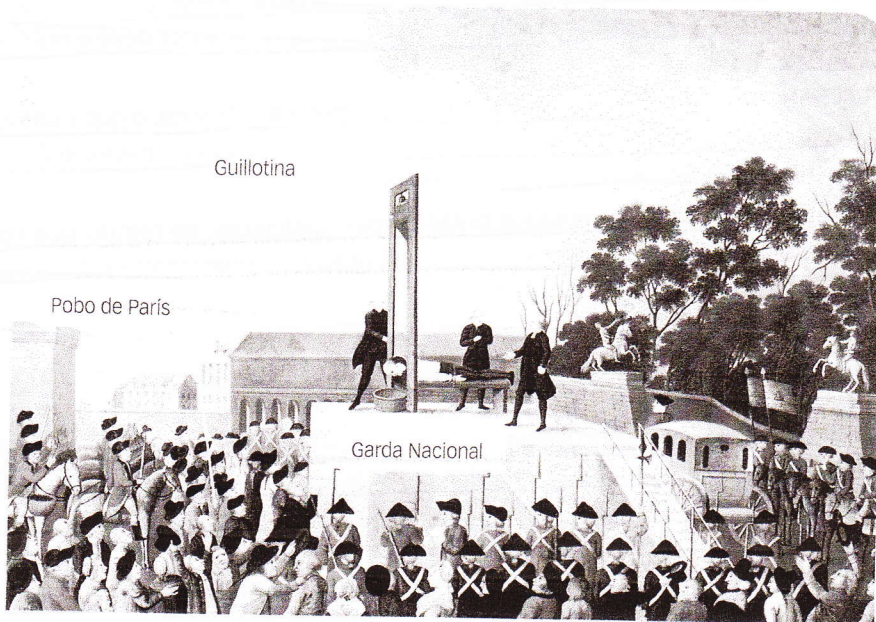
- Os **xirondinos** (dirixidos por Brissot), **revolucionarios moderados**.
- Os **xacobinos** ou **montañeses** (Robespierre, Marat e Danton), **partidarios dunha república democrática e da alianza cos sans-culottes**.
- O **común**, homes fieis ao espírito de 1789, **burgueses defensores do dereito de propiedade**.

Entre setembro de 1792 e xuño de 1793 a vida política estivo dominada pola **loita entre xirondinos e montañeses**, que se manifestou primeiro no proceso ao rei: os primeiros intentaron salvalo, pero os xacobinos lograron que a Convención optase pola condena a morte. (Doc. 13)

Luís XVI foi executado o 21 de xaneiro de 1793, o que alarmou as casas reinantes europeas, que xa non dubidaron en mobilizarse activamente contra a revolución. Francia declarou a guerra ao Reino Unido e ás Provincias Unidas e despois fixo o mesmo con España e cos Estados italianos. En abril formouse a **Primeira Coalición**, que reunía os inimigos da revolución.

A situación interna tamén foi empeorando:

- En marzo de 1793 sublevouse a rexión de **La Vendée**, de maioría monárquica e católica, onde houbo unha cruel represión.
- Adoptáronse **medidas represivas** contra os inimigos da revolución: creáronse o Comité de Seguridade Xeral, un órgano policial; os comités de vixilancia revolucionaria, un tribunal de excepción, e o Comité de Saúde Pública, verdadeiro poder executivo presidido por Danton.
- A situación económica motivou as esixencias de **control dos prezos do pan** polos **sans-culottes**, enfrontados cos xirondinos. (Doc. 14)

Doc. 13 Execución de Luís XVI o 21 de xaneiro de 1793.

Describe esta escena. Por que crees que foi necesaria a presenza da Garda Nacional?

Maximilien de Robespierre (1758-1794)

Avogado e deputado do terceiro estado en 1789. Grande orador, foi líder dos xacobinos, o sector máis radical dos revolucionarios. En xuño de 1793 instaurou un réxime ditatorial ante as ameazas contrarrevolucionarias. A súa etapa de «gobierno revolucionario» finalizou coa súa detención e execución o 28 de xullo de 1794 (reacción termidoriana).

Doc. 14 Esixencias dos sans-culottes.

Pero proscribistes a especulación? Non. Pronunciastes a pena de morte contra os acaparadores? Non. Determinastes en que consiste a liberdade de comercio? Non. [...]

Pois ben, nós dicímosvos que non fixestes todo canto debesdes para o benestar do pobo. A igualdade non é senón un van fantasma cando o rico, polo monopolio, exerce o dereito de vida e morte sobre o seu semellante. A República non é máis ca un van fantasma cando a contrarrevolución actúa día a día grazas ao prezo das mercadorías, ás que tres cuartas partes dos cidadáns non poden chegar sen verter bágoas. Lexislade unha vez máis. Os esfarrapados e as súas picas farán que se executen os vosos decretos.

JACQUES ROUX na Convención, 1793

- ▶ Que reivindicaban os **sans-culottes** en 1793?
- ▶ Como farían que se aplicasen os decretos da República?

Doc. 15 O Terror.

Se a forza do goberno popular na paz é a virtude, a forza do goberno popular na revolución é á vez a virtude e o terror; a virtude é impotente. O terror non é outra cousa que a xustiza, rápida, severa, inflexible. É, pois, un resultado da virtude, é menos un principio especial ca unha consecuencia do principio xeral da democracia aplicada ás necesidades máis urxentes da patria.

M. ROBESPIERRE, *Informe sobre os principios de moral pública*, 5 de febreiro de 1794

- ▶ Como xustifica Robespierre o uso do terror? Formula tres argumentos contrarios ao seu uso.

Doc. 16 Representación do mes pluvioso.

- ▶ Por que cres que os xacobinos decidiron modificar o calendario tradicional?
- ▶ Que nome recibían os meses? Observa a imaxe. Que símbolos indican o mes de que se trata?

O 2 de xuño as masas populares, encabezadas por Robespierre e polos seus seguidores, rodearon a Convención, que aceptou o arresto de 29 deputados xirondinos. Este acto de forza contra unha asemblea elixida por sufraxio universal deu paso á Convención montañesa.

A Convención montañesa

A vitoria dos montañeses ou xacobinos, dirixidos por Robespierre, quíxose lexitimar cunha **nova Constitución** de carácter revolucionario radical que nunca entrou en vigor pola guerra. Incluíuse nela unha **Declaración de Dereitos do Home e do Cidadán**, que ampliaba a de 1789 en sentido democrático e social. Proclamaba a **soberanía popular**, postulaba un réxime democrático e establecía por vez primeira o dereito á insurrección contra un Goberno que violara os dereitos do pobo.

Coa escusa da ameaza militar no exterior e dos contrarrevolucionarios no interior, **o novo goberno instaurou o Terror** (setembro de 1793). Ordenáronse detencións e execucións en masa que se prolongaron durante toda a etapa montañesa: máis de 40.000 persoas foron condenadas a morte ou executadas sumariamente (Doc. 15) e houbo 200.000 mortos pola guerra civil e medio millón de detidos. Outras medidas revolucionarias foron a **Lei do máximo xeral** (que fixaba os prezos dos artigos básicos e os salarios), a abolición total do sistema feudal, a **supresión do culto** e un **novo calendario**

(Doc. 16)

Os ataques á política autoritaria de Robespierre foron duramente respondidos. Tras ordenar a execución dos seus principais adversarios, incluídos membros relevantes dos xacobinos (Danton, que pedía a fin do terror, ou Hébert, partidario de endurecelo), estableceu o «**Gran Terror**» e a persecución dos «inimigos do pobo» (xuño de 1794).

Esta medida uniu a todos os seus inimigos. O 9 de termidor do ano I (27 de xullo de 1794), Robespierre e os seus amigos foron detidos e guillotidados sen xuízo. Finalizaba así a etapa máis radical da revolución.

SABER MÁIS

O calendario revolucionario

A proposta do Comité de Instrución Pública, a Convención aprobou o 5 de outubro de 1793 un calendario que indicaba que o primeiro día da República francesa comezou o 22 de setembro de 1792, chegando o ano I ata o 21 de setembro de 1793.

No seu afán por acabar coas tradicións, cambiouse ata o calendario. O ano quedaba dividido en doce meses de trinta días cada un con cinco días suplementarios nos anos normais e seis nos bisestos. Os doce meses recibían nomes relacionados coa estación do ano á que pertencían: *vendémiaire*, *brumaire* e *frimaire* eran os meses do outono; *nivôse*, *pluviôse* e *ventôse*, os dos meses de inverno; *germinal*, *floréal* e *prairial*, os da primavera; e *messidor*, *thermidor* e *frutidor*, os do verán.

Cada mes dividíase en tres décadas que substituían as semanas, e o décimo día (*décadi*) era o día de festa xeral, mentres que os estudantes tiñan dous días de descanso (*quintedi* e *décadi*). O día dividíase en dez horas e unha hora en décimos. Unha hora da nova división do tempo equivalía a dúas horas e vinte e catro minutos da antiga.

Calquera alusión ao carácter relixioso do calendario gregoriano anterior foi suprimida: o domingo ou día do Señor, as festas relixiosas e os nomes de santos desapareceron no novo calendario. Este calendario foi abandonado a partir do 1 de xaneiro de 1806 durante o Imperio napoleónico.

A DEBATE

O debate sobre a Revolución francesa

O debate sobre a Revolución francesa poderíase reducir a dous xeitos de interpretalo.

Por un lado, a chamada postura «xacobina», de raíz marxista, considérasea unha revolución social, ao ser a burguesía a principal protagonista e beneficiaria do proceso revolucionario, con apoio das clases populares urbanas e campesiñas.

Por outro lado, a chamada postura «revisionista», de raíz liberal, entende que a revolución foi fundamentalmente política, porque a burguesía tivo un papel relativo e o cambio institucional foi máis relevante ca o social. Os intereses de clase da burguesía axiña entraron en conflito cando a revolución alcanzou a súa fase máis radical, o que a afastou do «perigo democrático» que supoñían as masas populares. Con todo, estas apoiaron a primeira fase da revolución, claramente «burguesa», pois a ameaza contrarrevolucionaria da nobreza fixo necesaria a alianza burguesía-clases populares para defender a revolución. Máis que alianza de clase tratábase dun proxecto político baseado na ideoloxía liberal.

Doc. 17 Danza arredor da árbore da liberdade.

- Que mostra esta imaxe?
Que papel tivo na revolución o grupo social representado nela?
- Con cal das dúas interpretacións da Revolución francesa estás de acordo? Por que?

3.3. A República conservadora (1794-1799)

A Reacción termidoriana

A burguesía moderada desexaba «encamiñar a revolución» instaurando unha **república conservadora e censitaria**, e frear os extremistas, xa fosen xacobinos ou realistas.

A nova Convención (xullo 1794-outubro 1795) pechou clubs e sociedades patrióticas, perseguíu os defensores do terror e liberalizou a economía. Os sans-culottes desapareceron da escena política.

A Constitución do ano III (1795) propugnaba un «goberno dos mellores», é dicir, da burguesía propietaria. Era unha Constitución máis conservadora ca a de 1791: establecía dúas cámaras (Consello dos Cincocentos e Consello dos Anciáns) e o sufraxio restrinxido, e o poder executivo recaía nun Directorio de cinco membros. A nova Constitución definía un modelo territorial baseado nos departamentos, descentralizado, e unha política liberal.

Tras proclamarse a Constitución, a Convención disolvíase o 26 de outubro.

O Directorio

Comezaba así a última etapa da revolución, o Directorio. O Directorio foi un réxime obrigado a recorrer con frecuencia á forza para impoñer as súas decisións, que eles consideraban «o xusto medio». Así, as revoltas populares e as ameazas tanto dos realistas coma dos revolucionarios radicais (Conxura dos Iguais de Babeuf, executado en maio de 1797) foron reprimidas polo exército ou mediante golpe de Estado.

En 1799, Sieyès foi elixido director e preparou un golpe de Estado coa axuda de Napoleón Bonaparte, un mozo e ambicioso militar que lograra gran fama polas súas vitorias nas campañas de Italia e Exipto (1798). O 18 de brumario (9 de novembro de 1799) Napoleón, apoiado polo exército e polo seu irmán Lucien, disolveu o Directorio pola forza.

Despois prometeulles aos franceses o retorno á calma e forzou o nomeamento de tres cónsules provisionais (Sieyès, Ducos e Napoleón). Desta forma concluía a revolución.

ACTIVIDADES

9. **Define:** Declaración de Dereitos do Home e do Cidadán, constitución civil do clero, xirondino, xacobino, reacción termidoriana.
10. **Enumera** as etapas da Revolución francesa e a súa cronoloxía.
11. **Explica** cal era o grupo maioritario na Asemblea Lexislativa.
12. **Describe** estes feitos:
 - Xuramento do Xogo de Pelota.
 - O gran medo.
 - Condona e execución de Luís XVI.
13. **Analiza** o labor lexislativo da Asemblea Nacional.
14. **Cita** as principais medidas adoptadas durante a etapa do Terror.

Napoleón Bonaparte (1769-1821)

Naceu en Ajaccio (Córsega). Comezou a súa carreira militar moi novo e aos 25 anos xa era xeneral. Nun primeiro

momento simpatizou coas ideas xacobinas. Interviu nas campañas de Italia e dirixiu a expedición de Exipto contra os turcos (1798-1799). A partir de 1799, tras unha fulgurante carreira militar, foi proclamado cónsul, e en 1804, emperador. En 1815 foi derrotado en Waterloo e desterrado á illa de Santa Helena, onde morreu.

4

A Europa napoleónica (1800-1815)

4.1. O Consulado

Napoleón iniciou unha **política pacificadora**. Asinou a Paz de Luneville con Austria en 1801 e a Paz de Amiens con Reino Unido en 1802. Tamén normalizou as relacións coa Igrexa mediante o **Concordato coa Santa Sé** (1801). O papa Pío VII aceptou o goberno de Napoleón, quen, a cambio, se comprometeu a manter o clero, recoñecer o catolicismo como relixión maioritaria de Francia e protexer os Estados Pontificios. En 1802 Napoleón proclamouse **cónsul único e vitalicio**. O **Código Civil** de 1804 recolleu as principais conquistas da revolución moderada: liberdade e igualdade civil, supresión do réxime feudal e propiedade libre da terra.

4.2. O Imperio napoleónico

En maio de 1804 o Consulado nomeou a Napoleón **emperador hereditario**. A Constitución do ano XII (1804) dá-lle amplos poderes. Ese mesmo ano fíxose coroar en presenza do papa Pío VII. (Doc. 18)

En 1805 Reino Unido e Rusia formaron unha **coalición antifrancesa** á que se uniu Austria. Inmediatamente estalou a guerra. Napoleón logrou importantes vitorias terrestres contra os austríacos e os rusos (batalla de **Austerlitz**), pero foi derrotado en **Trafalgar** polos británicos.

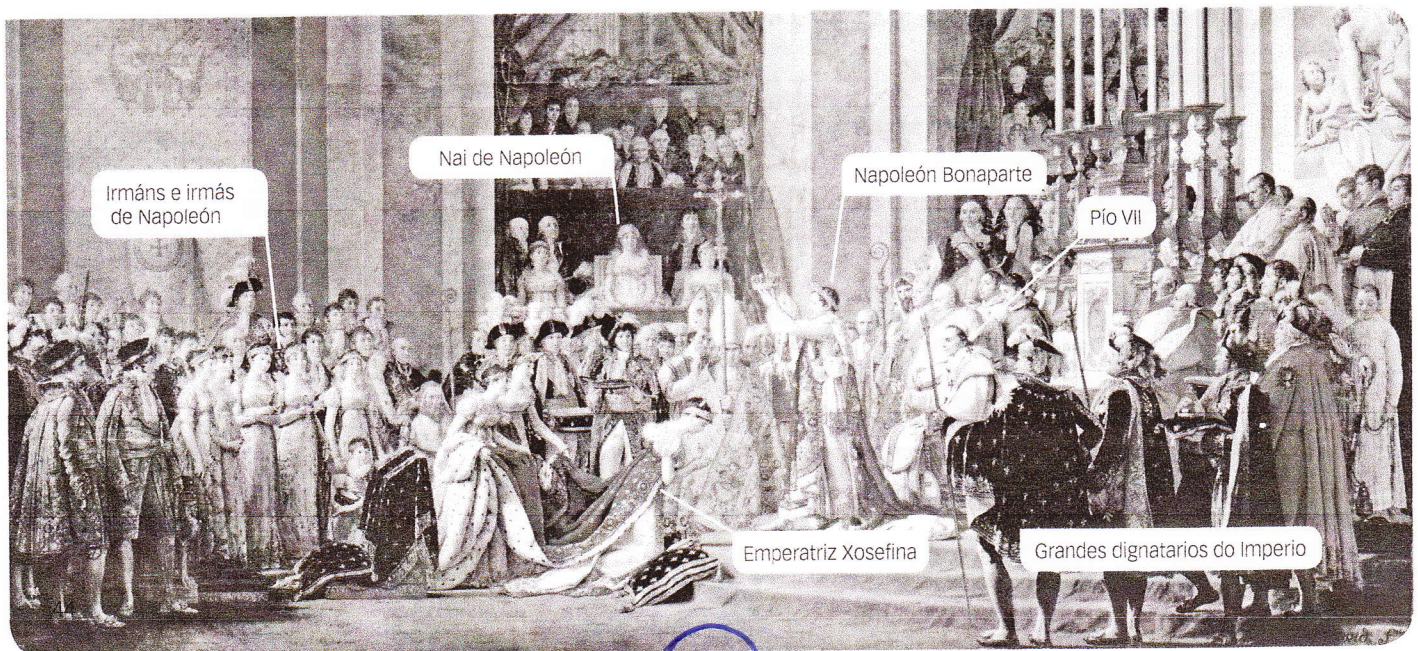
Para frear a primacía británica nos mares, Napoleón decretou o **bloqueio continental** (1806), polo cal ningún país podía comerciar cos británicos. Tras ser derrotada por Francia, **Austria** pasou a ser un Estado aliado de Napoleón, quen dissolveu o Sacro Imperio. **Prusia** foi ocupada tras a súa derrota en **Jena** (1806). **Alexandre I, tsar de Rusia**, derrotado en **Friedland** (1807), asinou a Paz de Tilsit con Napoleón pola que se converteu temporalmente en aliado de Francia. A invasión de Portugal, Etruria, Roma e España completaron o proxecto napoleónico de crear un **«grande imperio»**. (Doc. 19)

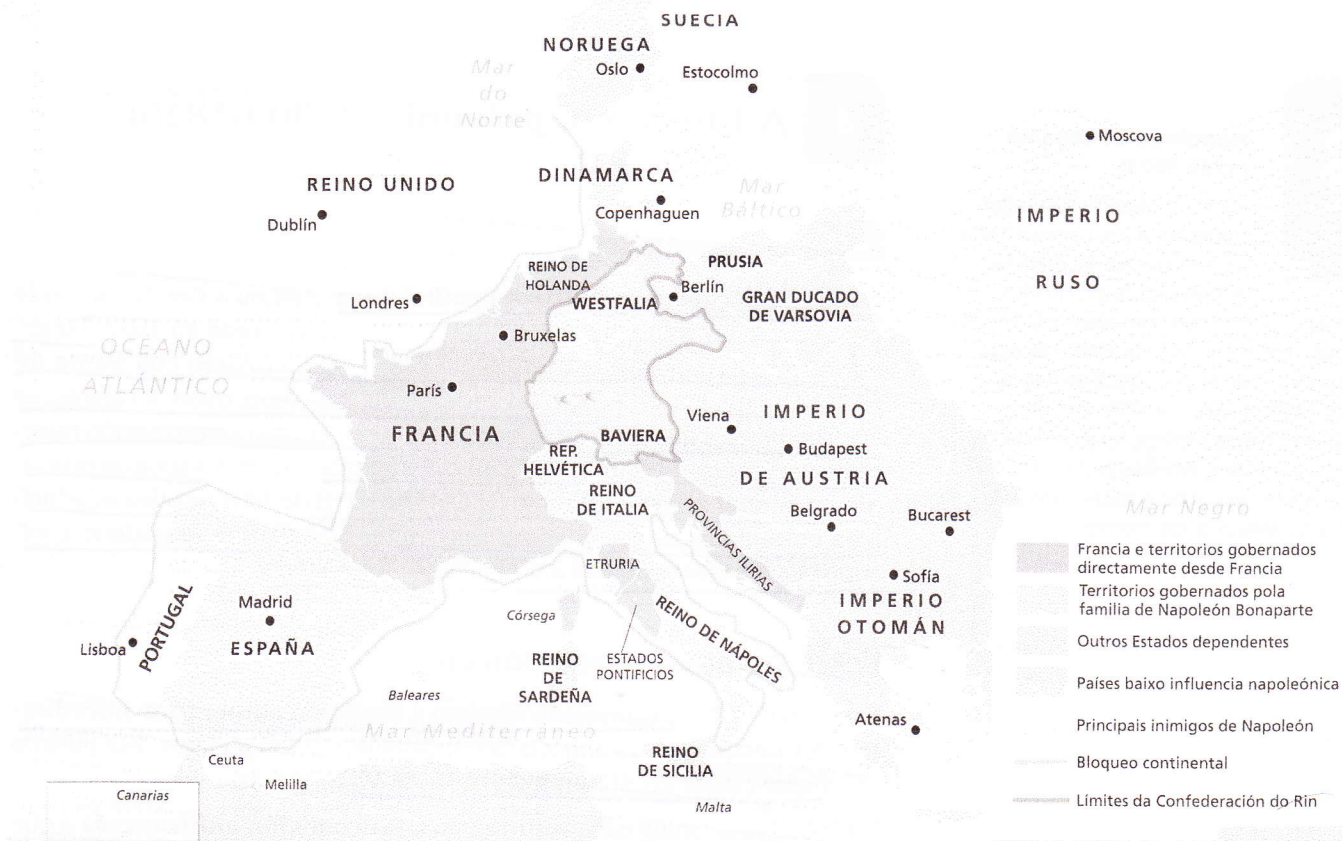
Con todo, o Imperio de Napoleón non resistiu:

- En 1812 Napoleón **invadiu Rusia**. Esta campaña fracasou e a retirada do exército napoleónico no cru inverno ruso de 1812 foi unha catástrofe.

Doc. 18 Consagración do emperador Napoleón en Notre-Dame de París, por David.

- ▶ Por que cres que Napoleón quixo ser consagrado como emperador? Investiga quen o coroou finalmente.
- ▶ Que obxectos simbolizan o poder de Napoleón?
- ▶ Que personaxes asisten á cerimonia?

FONTE: J. R. Juliá (dir.), *Atlas de historia universal II*, 2000

- En **España** a ocupación francesa en 1808 provocou a **guerra da Independencia**. A resistencia española foi decisiva no desgaste das tropas napoleónicas.

O Reino Unido dirixiu as coalicións que venceron a Napoleón en **Vitoria** e **Leipzig** (1813). En marzo de 1814 Napoleón foi deposto; o 6 de abril abdicou para retirarse á illa de Elba e **Luís XVIII** ocupou o trono de Francia. Pero Napoleón escapou de Elba e regresou a Francia. De marzo a xuño de 1815 restaurou o **Imperio «dos cen días»**, que finalizou coa súa derrota en **Waterloo** ante un exército coligado.

4.3. Herdanza da Revolución francesa e do Imperio

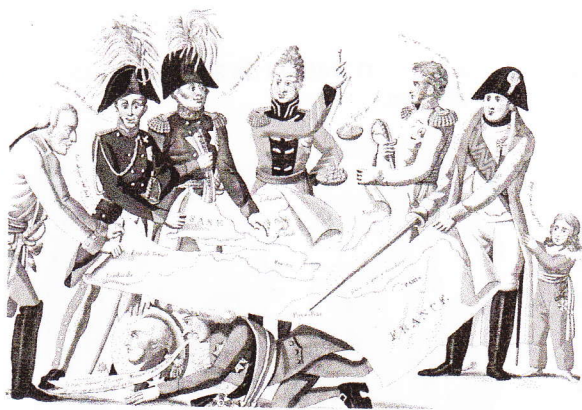
Economía e sociedade	- Supresión dos privilexios e igualdade fiscal. - Consideración da propiedade como un dereito sagrado. - Liberdade económica, pero prohibición das asociacións obreiras. - Novo sistema fiscal. Creación do Banco de Francia (1800).
Administración	Nova estrutura territorial (departamentos, distritos, cantóns e comunas ou concellos).
Política	- Extensión da laicidade do Estado. - Soberanía nacional. Constitución con separación de poderes. - Liberdades individuais (opinión, reunión, relixión...) e igualdade ante a lei (non igualdade civil). - Asembleas representativas elixidas por sufraxio censitario. - Novo sistema xudicial con tribunais civís, criminais e xurados. - Código Civil napoleónico (1804): modelo para Europa. - Aparición do Estado-nación.
Ideoloxía	- Influencia do pensamento revolucionario nos liberais. - Enfrontamento coa Igrexa (anticlericalismo e laicismo). - Condena da escravitude.

Des. 15 O Imperio napoleónico en 1812.

- Que territorios europeos gobernaba directamente Napoleón? Cales eran gobernados pola súa familia?
- Que Estados eran aliados de Francia en 1812? Cales eran os seus principais adversarios nesa data?

ACTIVIDADES

- 15. Define:** concordato, bloqueo continental.
- 16. Analiza** o sistema político imposto por Napoleón a partir de 1804.
- 17. Compara** os ideais que inspiraron a Revolución francesa co réxime que implantou Napoleón.

Doc. 20 O pastel dos reis en 1815.

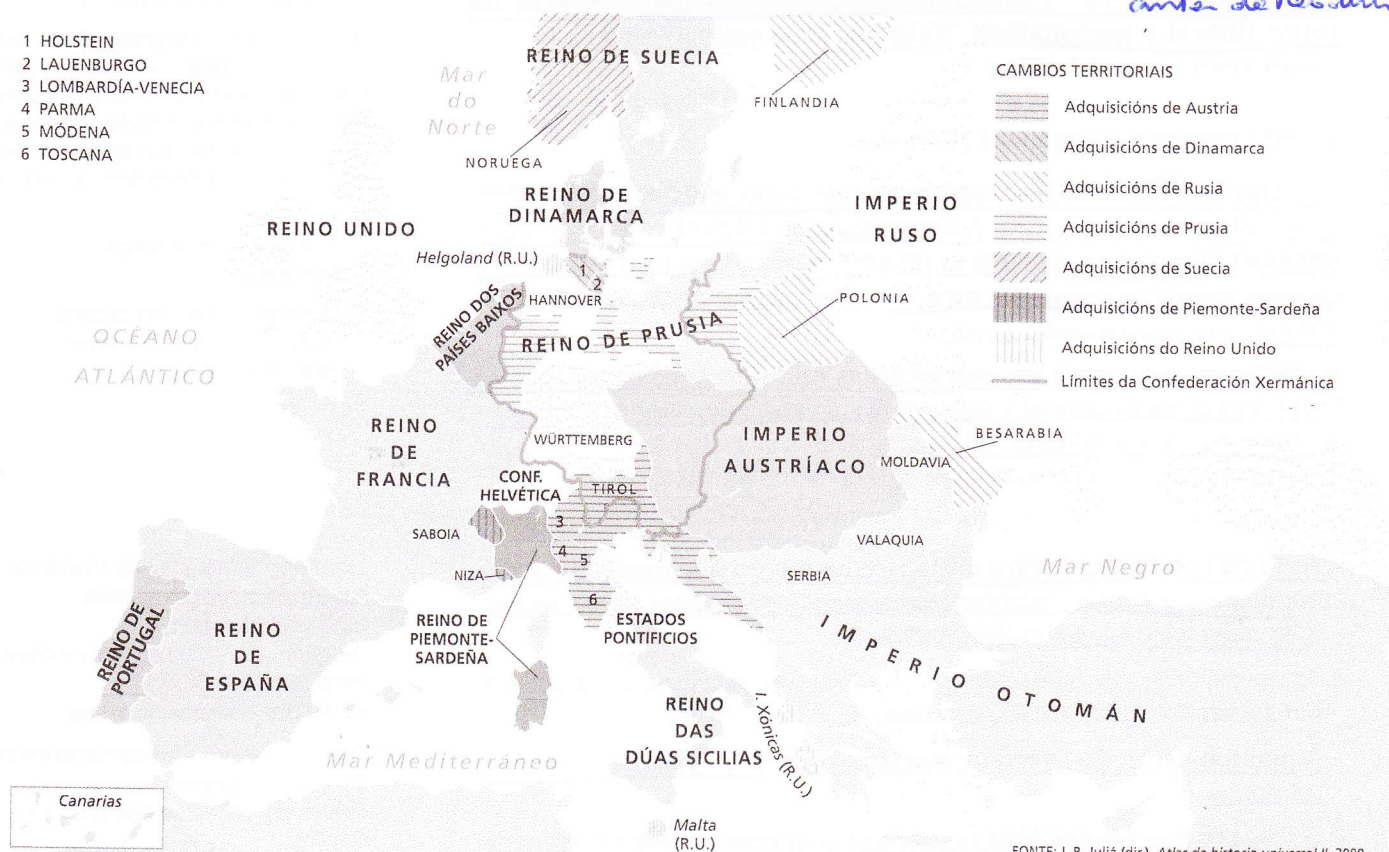
Austria, Prusia e Rusia reparten Europa na presenza do rei de Nápoles, Napoleón e o seu fillo.

- Describe esta caricatura e investiga sobre o seu significado

Doc. 21 A Europa do Congreso de Viena.

- Cales foron os principais cambios territoriais en Europa tras o Congreso de Viena?

- HOLSTEIN
- LAUENBURGO
- LOMBARDÍA-VEENCIA
- PARMA
- MÓDENA
- TOSCANA

FONTE: J. R. Juliá (dir.), Atlas de historia universal II, 2000

5

Restauración e revolución en Europa (1815-1848)

5.1. A Europa da Restauración

Tras a derrota de Napoleón restauráronse as vellas monarquías e intentouse regresar á situación internacional anterior á Revolución francesa. Por iso, denominamos Restauración ao período inmediatamente posterior á derrota de Napoleón.

Esta etapa foi tamén un período de reacción para volver ao Antigo Réxime. O seu fundamento ideolóxico era o lexitimismo, que defendía a desigualdade social e a alianza Igrexa-Estado para garantir os dereitos lexítimos dos monarcas absolutos do Antigo Réxime. (Doc. 20)

O Congreso de Viena

O sistema da Restauración deseñouse no Congreso de Viena (1814-1815), co obxectivo de restablecer o equilibrio entre as potencias europeas. A figura clave foi o chanceler austríaco Metternich.

Deseñouse un novo mapa político de Europa. Extinguido o Sacro Imperio, creouse a Confederación Xermánica. Prusia e Rusia incrementaron os seus territorios. Polonia -repartida desde 1795- continuou ocupada por Austria, Prusia e Rusia. Creouse o reino dos Países Baixos coa unión das Provincias Unidas e Bélxica. Suecia anexionou Noruega. Austria ampliou as súas posesións en Italia. Francia volveu ás súas fronteiras de 1790 e as súas prazas militares foron ocupadas. (Doc. 21)

antes de Revolución

Formouse, ademais, a **Cuádrupla Alianza** (1815) entre Austria, Rusia, Prusia e Reino Unido, unha alianza militar para defender a orde creada polo Congreso de Viena. Francia incorporouse en 1818 (**Quíntupla Alianza**).

A Santa Alianza

A **Santa Alianza** foi unha coalición entre Rusia, Austria e Prusia que tiña un fin diferente ás alianzas estratéxicas que xurdiron do Congreso de Viena. A Santa Alianza perseguía **o mantemento do absolutismo** e a súa defensa fronte á ameaza liberal. (Doc. 22)

Esta organización defendía o dereito de intervención para sufocar calquera movemento revolucionario. A súa principal actuación produciuse en España en 1823, onde enviou os **Cen Mil Fillos de San Luís** para devolver o poder absoluto ao rei Fernando VII.

5.2. Liberalismo e nacionalismo

Con todo, a pesar dos políticos involucionistas, a volta ao Antigo Réxime coma se nada cambiase xa non era posible en moitos países. Os habitantes destes territorios loitaran por liberarse da ocupación francesa e coñecían as ideas revolucionarias sobre a soberanía nacional e os dereitos do home, polo que xa non se consideraban súbditos, senón **cidadáns** de pleno dereito. Crían que os seus países non eran reinos no sentido de posesións herdadas por un rei, senón **nacións**, é dicir, comunidades formadas por persoas unidas por lazos históricos e culturais. Estas persoas esixían o dereito a participar no goberno da comunidade e non admitían a volta á situación de submisión propia da monarquía absoluta e do Antigo Réxime.

A pugna entre a vella e a nova orde política e social saldouse **a favor da causa liberal e nacionalista**, aínda que con ritmos diversos. Ata 1848 houbo tres ondas revolucionarias.

A onda revolucionaria de 1820-1825

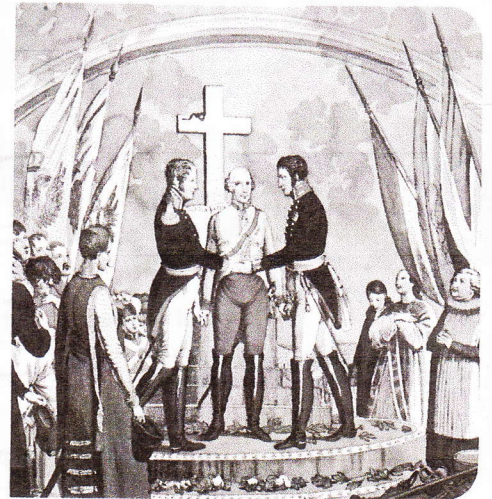
Empezou en **España** co pronunciamento* de Riego, que deu inicio ao Trienio Constitucional (1820-1823). A Constitución de 1812 volveu estar en vigor. Os Gobiernos liberais retomaron as reformas suspendidas por Fernando VII en 1814, pero o rei conspirou para restaurar o absolutismo en 1823 e logrou coa axuda da Santa Alianza.

A revolución estendeuse por **outras áreas mediterráneas**, como algúns Estados italianos e Portugal, e pola **América española**, onde a maioría dos territorios se independizaron de España. Tamén se inclúe nesta fase a loita de **Grecia** contra o Imperio otomán, que comezou en 1821.

O proceso revolucionario iniciado en 1820 tivo características peculiares:

- As causas profundas foron o **antiabsolutismo** e o **nacionalismo**, e respondían ao intento de cambiar a situación política a favor dunha monarquía constitucional, de inspiración liberal.
- As novas formas de loita, mediante **sociedades secretas** de carácter liberal (masóns*, carbonarios, comuneiros).
- A **participación do exército**, ben para apoiar o levantamento ou para reprimilo.
- O **fracaso das revolucións** pola reacción interna ou pola intervención da Santa Alianza.

Doc. 22 O Tratado da Santa Alianza.

No nome da moi Santa e indivisible Trindade.

As SS. MM. o emperador de Austria, o rei de Prusia, e o emperador de Rusia [...] convidaeron os artigos seguintes:

Art. I. Conforme ás palabras das Santas Escrituras [...] os tres monarcas contratantes permanecerán unidos polos lazos dunha verdadeira e indisoluble fraternidade [...], prestaranse en toda ocasión e en todo lugar asistencia, axuda e socorro [...].

Art. II. [...] O único principio en vigor [...] será [...] non considerarse todos máis que como membros dunha mesma nación cristiá, véndose só os tres príncipes aliados a si mesmos como delegados pola Providencia para gobernar [...].

- Que monarcas asinaron este tratado?
- Que ideas ou valores propios do Antigo Réxime aparecen neste documento?

***Masón**: Membro dunha asociación secreta formada por persoas que comparten principios de fraternidade mutua, usan emblemas especiais e que se asocian en entidades chamadas loxias.

***Pronunciamento**: Alzamento militar en contra do Goberno establecido, dirixido por un xefe militar ou outro caudillo.

Doc. 23 *As matanzas de Quíos, por Delacroix, símbolo da loita nacional grega.*

- A que imperio estaban sometidos os gregos desde o século XVI?
- Investiga e explica o proceso de independencia de Grecia.
- Observa o cadro de Delacroix. Que imaxe transmite dos turcos? E dos gregos?
- Investiga o episodio histórico que recrea este cadro.

Doc. 24 *Combate ante o concello de París o 28 de xullo de 1830, por Jean Victor Schnetz.*
Un burgués sostén o patriota do pobo que caeu enarborando a bandeira de Francia.

- Describe a escena. Que cadros sobre o mesmo acontecemento coñeces?

Ademais de España, destacou o caso de **Grecia** que, sometida ao Imperio turco desde o século XVI, desenvolvera un fondo sentimento nacional durante décadas. A súa burguesía financiou o movemento revolucionario, que loitou pola independencia durante case dez anos (1821-1830). (Doc. 23)

O **Tratado de Adrianópolis** (1829) supuxo a concesión da independencia. Pero en 1830 as principais potencias europeas (Francia, Reino Unido e Rusia) asinaron o **Protocolo de Londres**, no que rexeitaron a instauración dun réxime constitucional en Grecia e impuxeron unha monarquía autoritaria (Otón I). O seu obxectivo era someter o país aos seus intereses, pero o resultado abriu un período de grande inestabilidade.

As revolucións de 1830 e a independencia de Bélxica

A onda revolucionaria de 1830 comezou en Francia e estendeuse a Bélxica, Polonia e outros territorios. Foi unha **revolución liberal**, pero cun destacado **compoñente nacionalista**.

En Francia, Carlos X sucedeu o seu pai, Luís XVIII, en 1824 e acentuou o carácter conservador do seu goberno. A revolución **comezou en París**, no medio dunha crise agrícola e financeira e a presión dos partidarios de Luís Filipe de Orleans para derrocar os Borbóns. A chispa que acendeu a chama revolucionaria foi a aprobación das **Catro Ordenanzas** de 1830, que suspenderon a liberdade de prensa, disolveron as cámaras, reduciron a base electoral e permitiron gobernar por decreto. As «**Tres Gloriosas Xornadas**» do 28, 29 e 30 de xullo con barricadas en París, unidas á complicidade do exército, obrigaron a Carlos X a exiliarse. (Doc. 24)

Iniciábase así o reinado de **Luís Filipe de Orleans** (1830-1848), en teoría oposto aos principios da Restauración e disposto a apoiar os movementos revolucionarios que xurdían por toda Europa. Mais, unha vez no poder, o rei foi aumentando as súas tendencias autoritarias.

Bélxica formaba con Holanda o reino dos Países Baixos desde 1815. Pero mantiña graves diverxencias coa súa veciña, tanto relixiosas (unha Bélxica católica fronte a unha Holanda de maioría calvinista) coma económicas (maior desenvolvemento de Holanda).

Escultura, símbolo da liberdade, que sostén nunha man o facho, emblema da verdade, e na outra a Declaración dos Dereitos do Home e do Cidadán

Deus Pai bendí a comitiva

Almas dos mortos caídos por defender a liberdade

Coroas que simbolizan a derrota do absolutismo monárquico

Burgueses, obreiros e artesáns levan as bandeiras dos países: Alemaña, Austria...

O levantamento belga, de inspiración liberal e nacionalista ao mesmo tempo, foi apoiado por Reino Unido e Francia. Este movemento tivo éxito e Bélxica alcanzou a súa **independencia en 1831**. A nova Constitución de 1831 foi modelo para todas as monarquías constitucionais de Europa. Bélxica foi declarada nación neutral, coma Suíza, ata 1914.

Polonia levantouse contra o poder absoluto do tsar Alexandre I. Pero a revolución fracasou pola inacción do clero, do campesiñado e da burguesía, e a neutralidade de Reino Unido e Francia. Finalmente, os rusos derrogaron a Constitución polaca e incorporaron plenamente o territorio ao Imperio ruso.

Noutras zonas de Europa, os movementos revolucionarios tiveron un carácter sobre todo nacional, e tampouco tiveron éxito. Nos **Estados alemáns, italianos e suízos** as sociedades secretas, como a masonería, tiveron un importante papel. Algúns Estados conseguiron unha Constitución liberal. As revoltas en Italia (Módena, Parma, Estados Pontificios) fracasaron pola intervención do exército austríaco.

5.3. As revolucións de 1848

As revolucións de 1848 debéronse a un **conxunto de causas económicas** (crise agrícola e financeira de 1847), **de política internacional** (ruptura da alianza de Francia con Reino Unido) e **sociais** (avance do movemento obreiro, republicano e socialista). (Doc. 25)

A revolución **comezou en Francia** pola prohibición duns actos reivindicativos en París, o que dexenerou en barricadas a finais de febreiro. A presión popular obrigou a Luís Filipe de Orleans a abdicar e o 24 de febreiro proclamouse a Segunda República. O novo Goberno adoptou **medidas de carácter revolucionario**: convocou eleccións por sufraxio universal masculino, aboliu a escravitude, creou os Talleres Nacionais* para dar traballo aos obreiros no paro, reduciu a xornada laboral a dez horas e recoñeceu o dereito de folga.

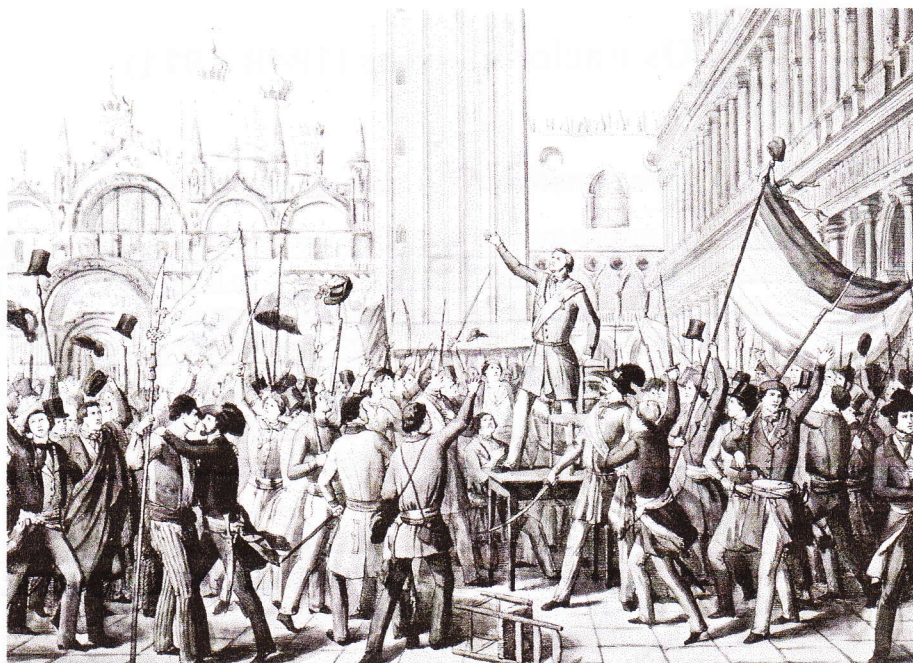
Doc. 25 A república universal, ilustración de 1848 alusiva ás revolucións dese ano.

Que mostra a imaxe? Explica o seu significado.

*Talleres Nacionais: Foron unha organización estatal para dar traballo e pagar un salario aos desempregados parisienses nos primeiros meses da Segunda República francesa. Esta experiencia social durou apenas catro meses, do 27 de febreiro ao 20 de xuño de 1848.

Doc. 26 *Daniele Manin proclama a república de Venecia na praza de San Marcos o 23 de marzo de 1848.*
Austria declarou o estado de sitio e Venecia capitulou o 24 de agosto.

► Poderíase dicir que as revoltas de 1848 na península italiana tiveron un compoñente nacionalista? Por que?

O triunfo moderado nas eleccións de abril limitou estas medidas (por exemplo, pecharon os Talleres Nacionais), ante o cal houbo motíns populares. (propietarios querían «orde» e apoiaron a candidatura de **Luís Napoleón** sobriño de Napoleón Bonaparte, como presidente da república, cargo que alcanzou en 1849. O seu réxime adquiriu desde o primeiro momento fort tendencias autoritarias, e en 1851 deu un golpe de Estado, autotitulouse emperador co nome de Napoleón III e asumiu plenos poderes.

Na **península italiana** os revolucionarios demandaban Constitucións liberais, sufraxio universal e a fin da ocupación austríaca. (Doc. 26) As revoltas nacionalistas foron reprimidas polas tropas austríacas, que ocuparon Toscana, Módena e Parma.

Nos **Estados alemáns** as revoltas estendéronse a varios territorios, o que obrigou a convocar un **Parlamento alemán en Frankfurt**. Este Parlamento proclamouse «soberano» e elaborou un proxecto de Constitución. Pero o rei de Prusia opúxose a este Parlamento, que se dissolveu no ano 1849.

No **Imperio austríaco** o emperador tivo que facer fronte aos movementos nacionalistas de húngaros e checos. A revolta húngara foi reprimida e Hungría quedou reducida a unha simple división administrativa do imperio.

ACTIVIDADES

18. **Define:** lexitimismo, Restauración, Cuádrupla Alianza.
19. **Explica** que decisións tomou o Congreso de Viena e con que finalidade.
20. **Analiza** os obxectivos e medidas da Santa Alianza.
21. **Compara** as tres ondas do ciclo revolucionario liberal:
 - Países e territorios.
 - Ideoloxías implicadas.
 - Resultados.
22. **Xustifica** por que se considera que as revolucións de 1820-1848 foron un fracaso relativo.

5.4. Balance das revolucións

O balance do proceso revolucionario foi o seguinte:

- Aínda que as revolucións foron movementos fundamentalmente **liberais e nacionalistas**, tamén se uniron movementos **socialistas**.
- As revolucións de 1848 **pecharon o ciclo revolucionario liberal** iniciado en Francia en 1789 e no resto de Europa en 1820.
- En conxunto considérase que as revolucións de 1820-1848 fracasaron. Pero, aínda con todo, foi un **fracaso relativo**, pois alcanzáronse algúns obxectivos: sufraxio universal masculino en Francia, abolición da servidume en Austria e fortalecemento do nacionalismo nos territorios italianos e alemáns.

6 Os nacionalismos (1848-1871)

6.1. O nacionalismo na Europa do século XIX

A **nación***, en sentido político, xurdiu durante as guerras que se produciron en Europa en tempos da Revolución francesa e do Imperio napoleónico, cando os países ocupados por Francia desenvolveron un sentimento nacional de rexeitamento contra a presenza estranxeira no seu territorio.

O **nacionalismo*** madurou entre 1815 e 1848. Moitos grupos rexeitaron os acordos do Congreso de Viena, que estableceron que algunhas nacionalidades* e as súas culturas quedaran sometidas a Estados ou imperios que non recoñecían a súa personalidade.

O **sentimento nacional**, influído polo espírito romántico, nutriuse da exaltación da propia identidade: unha lingua, unha historia, unha cultura e –en ocasións– unha relixión comúns. Buscáronse as raíces nacionais no pasado histórico da Antigüidade ou na Idade Media. En moitos casos, a conciencia nacional reforzouse pola loita contra Estados opresores, ocupantes ou administradores.

Os nacionalismos disgregadores

Alguns movementos nacionalistas tiveron un **carácter desintegrador**, é dicir, pretendían separarse dunha unidade política máis grande e formar o seu propio Estado. Os exemplos máis claros foron os movementos nacionalistas que xurdiron nos Imperios austrohúngaro, ruso e turco, en que se reunían diversas minorías nacionais.

No século XIX os nacionalismos disgregadores tiveron éxito en **Bélxica**, que se separou dos Países Baixos, e en **Grecia**, que se independizou do Imperio otomán. Tamén lograron a independencia ou a autonomía diversos territorios balcánicos.

Os nacionalismos unificadores

Outro tipo de movementos nacionalistas tiveron **carácter integrador**, é dicir, pretendían unir nun só Estado-nación* diversos territorios que eran independentes ou que estaban baixo dominio doutro Estado.

Os dous casos máis destacados foron as **unificacións de Italia e Alemaña**. Entre os dous hai moitas semellanzas:

- A **ocupación francesa** durante a Revolución francesa e o Imperio napoleónico difundiu as ideas de igualdade, liberdade e soberanía nacional, e despertou un sentimento de nación e de odio aos monarcas «estranxeiros». Herder e Fichte, en Alemaña, e Mazzini e Gioberti, en Italia, foron os seus principais teóricos. (Doc. 27)
- A **expansión económica e a unión comercial** foi o preludio da unificación política.
- Foi importante a **formación de movementos de mozos patriotas románticos**: por exemplo, a *Giovini Italia* (Italia Nova), de Mazzini, e a Alemaña Nova, inspirada nos intelectuais.
- Os reis Vitor Manuel II (Piemonte-Sardenia) e Guillerme I (Prusia) **dirixiron o proceso**, co apoio da burguesía, do Exército e dos seus xefes de Goberno: **Cavour**, en Italia, e **Bismarck**, en Alemaña.

Doc. 27 A nación italiana.

Somos un pobo de 21 a 22 millóns de homes, coñecidos desde tempo inmemorial cun mesmo nome –o pobo italiano–; vivimos entre os límites naturais máis precisos que Deus trazase xamais [...]; falamos a mesma lingua [...]. Temos as mesmas crenzas, os mesmos costumes e hábitos, [...] sentímonos orgullosos do máis glorioso pasado político, científico e artístico que se coñeceu na historia europea [...]. Non temos nin bandeira, nin nome político, nin un posto entre as nacións europeas [...]. Estamos desmembrados en oito Estados [...] independentes [...]. Un destes Estados, que comprende a cuarta parte da península, pertence a Austria; os outros padecen cegamente a súa influencia.

G. MAZZINI, *Italia, Austria e o papa*, 1845

- Que razóns xeográficas, históricas e culturais esgrime Mazzini para xustificar a consideración de Italia como unha nación?

***Estado-nación**: Estado que se identifica cunha nación sen recoñecer no seu interior a existencia doutras nacións.

***Nación**: Conxunto de persoas que posúen unha mesma nacionalidade, que se transmite de xeración en xeración. A nación é a base para constituír un Estado pero ambos os termos non son sinónimos.

***Nacionalidade**: Sentimento común a un grupo de persoas que comparten un ou varios elementos, como a lingua, o territorio, as crenzas, as tradicións, o pasado histórico, etc.

***Nacionalismo**: Exaltación da nacionalidade. Movemento político-cultural que se basea no sentimento nacional como proxecto político.

Giuseppe Garibaldi (1807-1882)

Foi un destacado revolucionario italiano. Oficial da Mariña, afiliouse

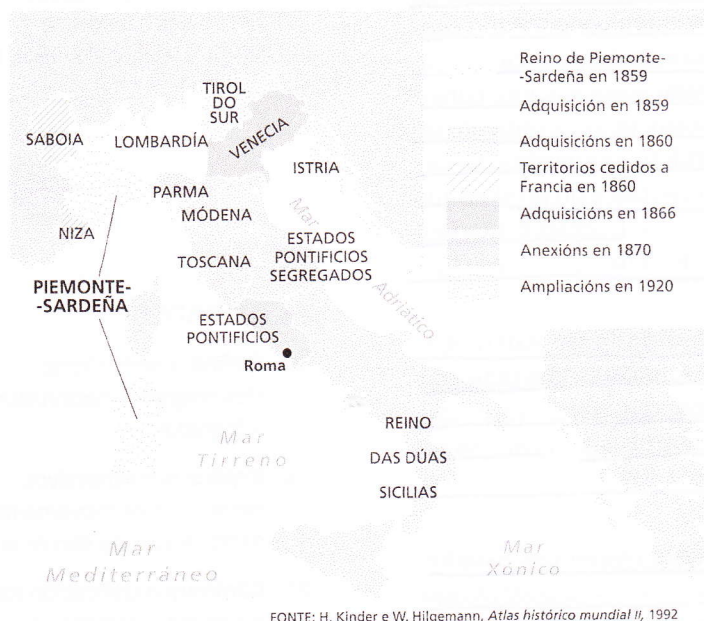
á sociedade clandestina Italia Nova, fundada por Mazzini. Interveu en numerosas revolucións en América e Europa. En 1848 proclamou a república en Roma, pero foi derrotado. A súa intervención en Sicilia en 1860 cos seus «camisas vermellas» foi decisiva para concluír a unidade italiana. Loitou por incorporar Roma como capital de Italia e en 1874, convertido en heroe nacional, foi elixido deputado no Parlamento.

6.2. A unificación italiana

A unificación de Italia desenvolveuse en tres fases. (Doc. 28)

- **1.ª fase (1849-1860).** Desde 1848, Víctor Manuel II de Saboia, rei do Piemonte-Sardenña, dirixiu o proceso unificador. Para iso contou coa axuda de Cavour, primeiro ministro desde 1852. Aliouse con Francia para loitar contra Austria, que dominaba parte do norte de Italia. Austria foi derrotada nas batallas de **Magenta e Solferino** (1859). Pero o temor de Francia a Prusia, aliada de Austria, reduciu o alcance dos acordos: o Piemonte só recibiu algúns territorios de **Lombardía**. En 1860, tras un referendo, **Parma, Módena, Romaña e Toscana** uníronse ao Piemonte. Creouse un Parlamento común para as zonas de Italia que dominaba Víctor Manuel II, que se declarou **Parlamento italiano**.
- **2.ª fase (1860-1865).** En 1860 os campesiños sicilianos subleváronse contra o rei de Nápoles. Cavour aproveitou o descontento e enviou a Sicilia os mil «camisas vermellas» ao mando de Garibaldi. (Doc. 29) **Sicilia**, no sur, e **As Marcas e Umbría**, no centro de Italia, foron incorporadas ao reino de Piemonte. O novo Parlamento recoñeceu a Víctor Manuel II como **rei de Italia**.
- **3.ª fase (1866-1870).** A guerra de Prusia e Italia contra Austria (1866) acabou coa derrota austríaca, que cedeu **Venecia** a Italia, aínda que non así outros territorios, como Trentino e Istria. **Roma** quedou unida a Italia e foi proclamada capital do novo Estado tras a derrota de Francia en Sedan (1870). Pero o papa non recoñeceu a anexión, o que tivo lugar a «cuestión romana», que non se resolveu ata os Tratados de Letrán (1929), que crearon o Estado da Santa Sé no corazón de Roma.

Doc. 28 A unificación italiana.

FONTE: H. Kinder e W. Hilgemann, Atlas histórico mundial II, 1992

Doc. 29 Cavour, artífice da unidade italiana.

Meu querido marqués:

Os acontecementos que suceden en Sicilia decídenme a romper a reserva que me impuxera respecto ao Goberno inglés [...].

En Sicilia, coma na parte central de Italia, Inglaterra non pode ter máis ca un fin: deixar os italianos donos de decidir o seu destino, e impedir toda intervención e influencia estranxeira. Isto é xustamente o que queremos; xa que, repito, eu son italiano ante todo e aprendín a dura tarefa de expulsar a Austria de Italia, sen substituír ese dominio polo de ningunha outra potencia, co fin de que o meu país goce de autonomía tanto interior coma exterior.

Polo tanto, vostede deberá explicar con coidado a lord Palmerston que no asunto de Sicilia desexamos ante todo poñernos de acordo con Inglaterra [...]. Se Garibaldi ten éxito, se a gran maioría dos sicilianos están do seu lado, non pedimos para eles máis que a plena liberdade de decidir a súa sorte, de facer da independencia que adquirirían o uso que lles pareza máis conveniente.

Instrución de Cavour ao seu embaixador en Londres, o marqués d'Azeglio, 8 de maio de 1860

- ▶ Investiga e explica en cantos Estados estaba dividida a península italiana antes da unificación.
- ▶ Que territorios se uniron ao reino do Piemonte-Sardenña entre 1859 e 1866? Cando se converteu Roma en capital do novo país?

- ▶ Que papel lle atribuíu Cavour ao Goberno británico no proceso unificador italiano?
- ▶ A que acontecementos de Sicilia se refire Cavour?

Doc. 30 Proclamación do Imperio alemán en Versalles, por Anton von Werner.

Investiga e explica por que se proclamou o Segundo Reich alemán no palacio de Versalles de París.

6.3. A unificación alemá

Prusia encabezou a unificación alemá, que pasou por tres fases. (Doc. 42)

- **1.ª fase (1859-1865).** Os Estados alemáns, excepto Austria, formaran en 1834 unha unión aduaneira (*Zollverein*) para fomentar a cooperación económica e como un primeiro paso para unha futura unión política. Prusia era o principal Estado alemán e pretendía encabezar a unificación, para o que iniciou un proceso acelerado de industrialización, de reforzamento do exército e de reformas políticas. En 1862 **Bismarck** foi nomeado chanceler de Prusia. Era partidario dunha Prusia máis poderosa e do predominio social da aristocracia terratenente. Dous anos despois, Bismarck interveu na **crise dos ducados daneses** coa anexión de dous deles –Schleswig e Lauenburgo– a Prusia.
- **2.ª fase (1866-1869).** Prusia enfrontábase á rivalidade de Austria, o outro grande Estado alemán. Aproveitando que Austria estaba ocupada coa rebelión dos Estados italianos baixo o seu dominio, Bismarck propiciou a invasión do ducado austríaco de Holstein por Prusia. A derrota de Austria na batalla de **Sadowa** (1866) materializou a anexión e a creación da **Confederación da Alemaña do Norte**.
- **3.ª fase (1870-1871).** Bismarck asinou unha alianza militar cos Estados alemáns do sur. Napoleón III opoñíase á súa anexión a Prusia polo perigo que un país unificado podía supoñer para Francia. Bismarck provocou unha guerra con **Francia**, que foi derrotada en **Sedán** (1870). Como resultado, Alemaña anexionou Alsacia e Lorena, territorios que foron causa de disputa con Francia ata a Primeira Guerra Mundial. Nacía así o **Segundo Imperio alemán** ou **Segundo Reich***, que tiña como rei a **Guillherme I**. O país converteuse nunha das grandes potencias da época (Doc. 30).

***Reich:** En alemán, imperio. O Primeiro Reich fundouse no século X; o Segundo Reich, en 1871.

ACTIVIDADES

23. **Define:** nacionalismo desintegrador, nacionalismo integrador.
24. **Explica** que obxectivos perseguían os movementos nacionalistas do século XIX.
25. **Compara** a unificación italiana e a alemá: diferenzas e semellanzas.
26. **Investiga** e realiza unha breve biografía do rei Vitor Manuel II ou do káiser Guillherme I.

Simón Bolívar (1783-1830)

Crioulo de orixe vasca, nacido en Caracas. Viaxou a España en 1799, onde casou. Tras o seu matrimonio regresou a Venezuela. Volveu a Europa en 1803-1806, época en que residiu en París e Roma. Nesta viaxe coñeceu as ideas liberais e ingresou na masonaría. Regresou a Venezuela en 1807 e, ante o baleiro de poder de 1808, comezou a actuar a favor da independencia que o Cabido de Caracas xa proclamara en 1810. Como militar dirixiu algunhas das campañas máis importantes do proceso emancipador da América española, xunto a San Martín e Sucre. En 1813 concedéuselle o título de Libertador e en 1819 proclamou a República de Colombia. Tras a independencia, tratou de manter unha América unida, pero fracasou.

***Caudillismo:** Sistema de goberno en que predomina a vontade dun xefe, chamado caudillo, que non responde dos seus actos ante ninguén. É o antecedente do réxime autocrático.

***Crioulos:** Descendentes de españois, nados no continente americano. Pertencían ás clases media e alta da sociedade latinoamericana.

***Latifundismo:** Sistema de propiedade da terra en que unha minoría posúe grandes extensións de terreo explotadas de forma deficiente, por man de obra mal pagada ou con horarios sen regulación ningunha.

7

A América hispano-portuguesa no século XIX

7.1. As causas da emancipación

A loita pola independencia das colonias españolas en América comezou en 1810 en Caracas e Bos Aires e prolongouse ata 1824. Os **factores** que deron lugar ao **movemento independentista** foron:

- **A perda de confianza na metrópole** polas reformas de finais do século XVIII, que restaran protagonismo á elite *crioula**.
- **A influencia da Revolución americana** iniciada en 1776, que deu lugar ao nacemento de Estados Unidos.
- **As noticias da Revolución francesa de 1789**, con ideas que foron a base do pensamento emancipador.
- **O interese do Reino Unido no comercio con América.**

7.2. O proceso emancipador

Cabe distinguir **dúas grandes fases** neste proceso:

- **De 1808 a 1815**, durante a guerra da Independencia en España, creouse en América un baleiro legal semellante ao de España. Igual ca na metrópole, en América formáronse xuntas leais a Fernando VII dominadas polos crioulos. Entre abril e agosto de 1810 **as Xuntas de Caracas, Bos Aires e Santa Fe de Bogotá** manifestaron a súa intención de separarse de España. En Venezuela formouse en 1811 un Goberno independente e en Uruguai, Paraguai e América Central houbo revoltas; en febreiro de 1812 proclamouse o Estado libre de Quito. A diversidade destes movementos mostra a complexidade desta loita pola independencia. A volta de Fernando VII en 1814 restableceu o poder español excepto no Vicerreinado do Río da Prata (actuais Arxentina e Uruguai).

En **México** foron os crioulos os que fixeron fracasar a revolución de Hidalgo e Morelos en 1810, por temor ao seu radicalismo social de base indíxena. (Doc. 31) A represión desta insurrección en 1815 adiou a independencia ata 1821, con Agustín de Iturbide como rei.

O **proxecto de Simón Bolívar**, unha federación de estados americanos, fracasou.

- **De 1816 a 1824**. Nesta etapa materializouse a independencia da maior parte de Latinoamérica. Bolívar estableceu a súa base en Angostura e proclamou a Terceira República de Colombia, mentres **José de San Martín** atravesou os Andes e derrotou os exércitos realistas en Chacabuco e Maipú (independencia de Chile, 1818). **San Martín e Bolívar** emprenderon unha serie de campañas, que culminaron na **Conferencia de Guayaquil** (1822), na que Bolívar se fixo dono da situación, mentres San Martín marchaba ao exilio. Posteriormente, Bolívar venceu os españois en Carabobo e Ayacucho (1824).

Brasil tivo un proceso de independencia non violento. En 1807, ante a inminente invasión francesa da península ibérica, a corte portuguesa de João I marchou cara a Brasil. O fillo deste, **Pedro**, foi apoiado polos notables brasileiros ao declarar a independencia en 1822. O 1 de decembro dese ano Pedro I foi coroado rei de Brasil.

7.3. Consecuencias das independencias americanas

O recoñecemento definitivo da independencia das colonias produciuse tras a morte de Fernando VII. España só conservou das súas antigas colonias Cuba e Porto Rico.

As consecuencias das independencias foron de catro tipos:

- **Políticas.** Mantivéronse como herdanza colonial o *latifundismo**, o *caudillismo**, o militarismo e a corrupción. O debate entre monarquía ou república resolveuse a favor desta última. A este debate seguiu o de liberais contra conservadores e o de federalistas contra centralistas. Entre 1820 e 1850 xurdiron os partidos políticos, aínda que con pouca diferenza entre os grupos liberais. O dilema entre Estado federal ou centralista deu lugar a loitas violentas en varios territorios e o caudillismo militar controlou os novos Gobernos (Chile, Paraguai...).
- **Sociais.** A minoría crioula substituíu a caste dirixente colonial española ou portuguesa. A escravitude mantívose ata a segunda metade do século XIX, especialmente en zonas con agricultura de plantación. Por outra parte, ao desenvolverse a economía exportadora desde a década de 1870, desmantelouse a propiedade comunal indíxena, o que produciu un grande éxodo cara ás cidades.
- **Económicas.** A fuga de capitais tras a independencia obrigou a pedir empréstitos internacionais, o que endebedou os novos Estados. Esta situación provocou un estancamento económico. Na segunda metade do século XIX produciuse unha certa apertura dos novos países ao mercado exterior cun aumento de exportacións de materias primas ou alimentos (la, café, azucre, gandaría, prata).
- **Territoriais.** Nas antigas colonias xurdiron numerosos países. (Doc. 32)

Doc. 31 Bando de Miguel Hidalgo.

D. Miguel Hidalgo y Costilla, xeneralísimo de América, etc. Desde o feliz momento en que a valorosa nación americana tomou as armas para sacudir o yugo, que por espazo de preto de tres séculos a tiña oprimida, un dos seus principais obxectos foi extinguir tantas gabelas con que non podía adiantar a súa fortuna; mais como nas críticas circunstancias do día non se poden ditar as prioridades adecuadas para aquel fin, [...] aténdese por agora a poñer o remedio no que sexa máis urxente polas declaracións seguintes.

Primeira: Que todos os donos de escravos deberán darlles a liberdade dentro do termo de dez días, so pena de morte, que se lles aplicará por transgresión deste artigo.

Segunda: Que cese para o sucesivo a contribución de tributos, respecto das castes que os pagaban, e toda exacción que aos indios se lles esixía. [...]

Dado na cidade de Guadalupe, o 6 de decembro de 1810

- Analiza as reivindicacións e reformas que propoñía Hidalgo neste bando. Triunfou esta revolta? Razona a resposta.

ACTIVIDADES

27. **Define:** caudillismo, crioulos, latifundismo.
28. **Explica** o papel que tivo Simón Bolívar na independencia das colonias españolas en América.
29. **Compara** os procesos independentistas de México e Brasil.
30. **Investiga** sobre a vida de José de San Martín.
31. **Valora** os problemas das novas repúblicas iberoamericanas.

Doc. 32 Independencia das colonias españolas e portuguesas en América.

- Que países xurdiron das colonias españolas e portuguesas en América? Que territorios seguiron sendo colonias?

Doc. 33 *O camiñante sobre o mar de néboa, por Caspar David Friedrich.*

- Por que se considera que esta pintura exemplifica o espírito romántico?

Doc. 34 *Acórdate de min, de lord Byron.*

Chora en silencio a miña alma solitaria,
excepto cando está o meu corazón
unido ao teu en celestial alianza
de mutuo suspirar e mutuo amor.
É a chama da miña alma cal eterna luz,
que brilla no recinto sepulcral:
case extinta, invisible, pero eterna...
nin a morte a pode aniquilar.
Acórdate de min!... non pases
preto da miña tumba, non,
sen darme unha oración;
para a miña alma non haberá
[maior tortura
que saber que esqueciches a miña dor.
Oe a miña última voz. Non é un delito
rogar polos que foron.
Eu xamais che pedín nada:
ao expirar esíxoche
que veñas á miña tumba saloucar.

- Sinala os elementos románticos que hai neste poema de Byron.
- Investiga sobre a vida de lord Byron e explica os aspectos dela propios do modo de ser romántico.

8 Pensamento, ciencia e cultura

A Europa revolucionaria foi a Europa romántica. O **Romanticismo**, como movemento cultural, intelectual e artístico, estivo moi vinculado coas revolucións liberais e nacionais.

8.1. O espírito romántico

O movemento romántico xurdiu como **resposta ao racionalismo ilustrado** do século XVIII e inspirou todas as artes, con especial influencia na literatura, na música e na pintura. Houbo un **romanticismo revolucionario**, unido ás revolucións liberais e nacionais; e outro **conservador**, que apostaba pola volta ás tradicionais institucións do absolutismo. Aínda que se deu unha gran diversidade nacional, esta corrente tivo elementos comúns:

- Un **espírito de rebeldía** que reivindicaba a liberdade do creador, oposto ás regras literarias ou artísticas das academias.
- Unha **exaltación dos sentimentos e da paixón**, fronte ás análises racionais. Os románticos inspirábanse na dor, na soidade, na melancolía e na expresión dunha profunda insatisfacción.
- Unha **actitude positiva ante a natureza**, coa que estableceron unha proximidade afectiva.
- A **valoración da Idade Media**, onde situaban a orixe histórica dos pobos europeos e o retorno ás súas raíces culturais e lingüísticas.
- A exaltación do **individualismo** e da **liberdade**, como motores da creatividade.

O **heroe romántico** era un ser atormentado e insatisfeito, devorado polo «mal do século», mestura de melancolía e desencanto. Este estado de ánimo fixo que predominasen a **fantasía**, a **creatividade** e a **imaxinación**. Moitos dos personaxes que protagonizaban as historias románticas suicidábanse ou morrían novos, igual ca os seus creadores: o compositor Schubert faleceu aos 31 anos; o pintor Géricault, aos 33; o pianista Chopin, aos 39; e o poeta Pushkin morreu nun duelo.

Outros románticos defenderon causas nacionais ou políticas liberais, o que os conduciu ao exilio, á soidade e ao suicidio. Entre 1823 e 1833, moitos exiliados españois, italianos e polacos trasladáronse ao Reino Unido e Francia, fuxindo da persecución política.

8.2. Literatura, música e arte románticas

A **literatura** foi un vehículo de expresión dos ideais románticos, sobre todo a poesía: Byron, (Doc. 34) Keats, Leopardi, Schiller, Hugo. O alemán Goethe destacou en poesía, narrativa e drama; o francés Victor Hugo alcanzou o cumio do drama romántico (*Os miserables*, 1862).

Os **pintores románticos** rexeitaron o clasicismo e preocupáronse por mostrar nas súas obras a visión interior do artista, os sentimentos, a forza e a beleza.

- O pintor alemán **Friedrich** destacou pola súa visión sombría e pesimista (*O camiñante sobre o mar de néboa*, 1818). (Doc. 33)

Doc. 35 A balsa da Medusa, por Géricault.

- Esta pintura está baseada nun suceso real. Investiga e explica de que suceso se trata.
- Que elementos románticos se aprecian nesta obra?

- En 1819 o francés **Géricault**, n'*A balsa da Medusa*, (Doc. 35) fixo uso da metáfora e da alegoría ao reflectir un feito real transformado en símbolo da condición humana esgazada entre o sufrimento e a esperanza.
- **Eugène Delacroix** pintou en 1830 un dos cadros máis coñecidos do século XIX, *A liberdade guiando o pobo*, un canto á Revolución de xullo de 1830 en París.

A **música** foi o medio de expresión artística que mellor canalizou os sentimentos románticos: destacaron Beethoven, como precursor, e Schumann, Chopin e Schubert, como compositores plenamente románticos. As óperas de Verdi e as de Wagner souberon reflectir o espírito nacional dos seus respectivos países (Italia e Alemaña).

8.3. A ciencia na era das revolucións

Nesta etapa houbo avances significativos na física, na química, na electricidade e na mecánica. Destaca a **adopción do sistema métrico decimal**. A proposta da Asemblea Francesa, España e Francia iniciaron os traballos de medición en 1791, que duraron ata 1799, en que se fixo entrega aos arquivos da República dos patróns do **metro** e do **quilogramo**, confeccionados en aliaxe de platino.

As **expedicións científicas e culturais** (América, Oceanía, Exipto, Grecia, Persia) proporcionaron un gran caudal de coñecementos á ciencia e á historia.

A mediados do século XIX cambiaron as concepcións científicas, baseadas agora na **fe no progreso**. Charles Darwin propuxo na súa obra *A orixe das especies* (1859) unha nova visión da evolución biolóxica dos seres vivos.

A concepción relixiosa do ser humano e do planeta perdeu influencia fronte ao desenvolvemento da ciencia racionalista e da técnica.

ACTIVIDADES

32. Explica:

- Que entendemos por espírito romántico.
- Os trazos básicos do movemento romántico.

33. Avalía como se reflectía o espírito romántico nas obras dos artistas desa época.

34. Analiza a importancia da adopción do sistema métrico decimal.